

blicam, secundum autem fieri potest per privatam. Oratio ergo Dominica non est a Christo instituta, ut in persona Ecclesiae tantum dicatur; nam omnibus et singulis dixit: *Vos autem sic orabitur*; sed data est ut pro omnibus, seu pro tota Ecclesia fiat, ut verba ejus ostendant. Qui ergo illam orationem proferret intendens nullo modo orare pro Ecclesia, non esset mendax ex parte orantis, quia in sua persona propria et privata orans, et non in persona Ecclesiae, nihil falsum profitetur, quia revera ita orat, imo et orare potest licite, si in alio non deficiat; ergo vel nulla falsitas ibi intervenit, nec superstitio, sed peccatum contra charitatem, excludendo alios a participatione orationis, quae debet esse communis ex parte eorum pro quibus oratur; vel si aliqua est falsitas, tantum est ex parte rei significatae, quia verba, data ad significandam orationem pro omnibus, transferuntur ad aliam significationem omnino privatam, quam revera non habent. Denique licet quis teneretur dicere illam orationem in persona Ecclesiae, ut sacerdos in missa, et nihilominus intenderet non prodesse omnibus per illam, sed sibi tantum, non esset mendax in cultu externo, quia revera potest oratio totius Ecclesiae pro uno privato fieri; esset ergo pravus in intentione contra charitatem communem, et contra fidelitatem sui muneris. Nullo ergo modo invenitur in illo actu falsitas ex parte operantis.

17. *Qui falsas reliquias supponit, non in persona Ecclesiae, sed propria hoc facit.* — Neque etiam in tertio exemplo, nam qui falsas reliquias proponit, non facit actum illum in persona Ecclesiae, sed propria, ut constat; ideo enim cultus privatus dicitur; in eo ergo non mentitur; sed quia signum est falsum, et rei non existentis, ideo mentitur; falsitas autem illa non est ex parte operantis, sed rei significatae, ut bene notavit Tolet., in Sum., lib. 4, cap. 14. Concludo igitur illud genus falsitatis solum in communi cultu inveniri, quia in privato unus non colit Deum nomine alterius, ut in hoc possit falsitatem miscere, sed unusquisque in propria persona colit; solum ergo potest falsum cultum exercere utendo falso signo, significando id quod non ita est. D. Thomas autem, addendo *praecipue*, non oportet ut in eo rigore illo termino usus fuerit, sed largitus, ut idem significat quod maxime, seu principaliter.

18. *Hoc genus falsitatis ita grave peccatum est, ut via fieri possit leve.* — Atque hinc sequitur hoc genus falsitatis et mendacii perni-

ciosum valde esse, et ex suo genere mortale peccatum, ita ut vix fieri possit leve ex materiae parvitate, quia fit Deo injuria, et Christo, vel Ecclesiae; sicut qui apud unum regem se fingeret legatum alterius, vel aliquam legationem uni proponeret, quam alter non commisit, utrique faceret gravem injuriam; ita multo magis in praesenti. At vero quando defectus esset in modo accidentali, licet ex suo genere etiam sit culpa gravis, cum sit contra religionem, nihilominus esse poterit venialis ex parte materiae levis. Exempla satis insinuata sunt in cultu sacrificii, et similia facile peti possunt ex administratione sacramentorum: nam absolvens aliquem, verbi gratia, sine jurisdictione, falsarius est, non solum in re significata, sed etiam quia se gerit ut ministrum Christi, et Ecclesiae, ubi constitutus non est, et ideo gravissime semper peccat; si autem absolvat cum sufficienti potestate, et valore sacramenti, cum aliquo defectu in modo, non erit falsarius, licet possit esse superstitiosus, gravius aut levius, pro materiae qualitate. Tale censeri potest peccatum ejus qui, in missa vel officio divino, accidentales ritus non servat, vel pro sua devotione alios adjungit, ideoque regulariter non censetur mortaliter peccare, sed venialiter, secluso contemptu, nisi grave aliquod Ecclesiae praecipuum violet, ut bene censuit Navar., in Man., num. 11, capit. 24; cum Cajetan., verb. *Superstitio*, et dicta quaest. 93, art. 2.

19. *Solvitur quarta difficultas.* — Et ita relinquatur obiter expedita quarta difficultas; committitur enim in ea aequivocatio de falso cultu; nam, ut dixi, licet omnis superstitiosus cultus dici possit falsus in essendo, non tamen in significando. Et ideo loquendo primo modo de falso cultu, ut illa objectio in sua probatione procedere videtur, non sequitur omnem superstitiosum cultum, esse semper peccatum mortale, quia licet falsus sit, id est, nullus et inutilis, non tamen semper falsum significat, nec semper aliunde continet gravem injuriam. At vero si sermo sit de cultu falso ex parte operantis, id est, falsitatem continente respectu ejus, in cujus persona fit, sic concedo illum semper esse peccatum mortale, moraliter loquendo, quia vix cogitari potest materia levis talis delicti, licet fortasse in aliquo casu non repugnet, ut si quis in oratione publica, quae fit nomine Ecclesiae, misceat aliquid profanum, quod Ecclesia non permittit suo nomine proferri in laudibus Dei: nam,

ut infra suo loco dicitur, illud ex se grave peccatum est; tam leve autem verbum esse posset, aut tam indifferens, ut ex levitate materiae posset a mortali culpa excusari.

20. *Superstitionem superflui cultus posse dividi in turpem et levem.* — In quinta objectione petitur, an superstitio, quae dicitur esse superflui cultus, dividi possit in turpem et levem, seu vanum cultum. Ad quod breviter respondeo, nihil impedire quominus sic dividatur; nam revera inveniuntur illi duo modi superstitionis sub illa generali specie, etiam prout distinguitur a superstitione falsi cultus, et in ordine ad malitiam moralem est magna differentia inter illos duos modos superstitionum. Turpem ergo cultum appello, quando Deus coli intenditur illismet actibus, qui alias pravi et turpes sunt, etiamsi non sint mendacia; exemplum positum est de sacrificio per immolationem hominis, quae intrinsece mala est, ubi de praecipuo et auctoritate Dei non fit. Idem est, si quis ex injuste acquisitis Deo offerat in cultum, quae oblatio *maculata* vocatur, Eccl. 34. Recte ergo hic cultus non solum superfluus, sed etiam turpis appellatur. Imo etiam posset aliquis dicere, talem cultum etiam involvere mendacium injuriosum Deo, ac subinde perniciosum; nam qui hujusmodi actione Deum colit, profitetur illam actionem placere Deo, quod falsum est, et perniciosum mendacium. Sed haec collectio valde remota est, quia non est ex propria significatione ipsius actionis, sed per quamdam argumentationem ex intentione operantis, quae supponit in illo talem existimationem, quamvis facto suo illam non exprimat; et ideo proprie mendacium non est, nec falsitas in significando, sed tantum in essendo. Turpis autem merito dicitur talis cultus, quia turpitudinem et malitiam involvit in ipsamet actione colendi.

21. *De alio cultu superstitioso, sine turpitudine.* — Potest autem esse alius cultus superstitiosus, et superfluus sine turpitudine, sed ex alia ineptitudine actionis ad effectum colendi, vel ex defectu aliarum circumstantiarum. Et inter haec duo membra haec potest considerari moralis differentia, quod turpis cultus semper est peccatum mortale, ut exemplum de voto actionis pravae recte probat, et infra suo loco declarabitur; et ad hoc valet illa collectio, quam paulo antea faciebamus, quia is, qui tali actu Deum colit, ipso usu profitetur esse Deo gratam talem actionem, quae gravem injuriam Dei continet. At vero alius cultus superfluus (ut sic dicam) ordinarie po-

test esse venialis culpa, nisi contemptus interveniat, vel sit contra expressum Ecclesiae praecipuum in materia notabili, et maxime si sit ex intentione introducendi in Ecclesia talem ritum. Et ita sunt intelligendi, qui absolute hoc affirmant de superstitione superflua, ut Cajetanus, Navar. et Tolet. supra.

22. *Dupliciter actus veri cultus exercetur sine debita circumstantia.* — Tandem circa sextam objectionem advertendum est, quando aliquis actus veri cultus exercetur sine debita circumstantia, dupliciter id fieri posse: uno modo, ex quadam negligentia, vel temeritate culpabili; alio, ex intentione introducendi ritum contra communem legem, vel consuetudinem, seu (quod idem est) omittendo statutas circumstantias seu caeremonias, propter inutiles, vel superstitiosas. Prior modus vel ad superstitionem non pertinet, sed ad alium modum irreligiositatis aut sacrilegii, vel si ad superstitionem reducitur, est indirecto modo, participando culpam, quae proprie in altero modo reperitur. Posterior ergo modus est proprie superstitiosus, nam introducit novum ritum in cultu Dei contra communem legem, vel consuetudinem. Nec refert quod talis cultus fortasse sit per modum privationis, quia illam privatio exigitur ut pars ritus; tam superstitiosum enim est sacrificare in solo pane, introducendo id tanquam ritum necessarium, vel convenientem, vel sufficientem in illo sacrificio, quam esset superstitiosum, addere, ultra panem et vinum, aliam materiam. Et tunc illa superstitio ad superfluum cultum pertinet, etiamsi ritus ille sit quasi privativus, quia ille etiam superfluus est, et reddit totum cultum vanum et inutilem ad internum cultum, in quo consistit ratio superflui cultus.

23. *Sub genere superstitionis plures species malitiae sunt in confessione declarandae.* — Ex quibus omnibus constare sufficienter potest, in hoc genere peccati superstitionis non tantum duas, sed plures species malitiae reperiri adeo formaliter diversas, ut in confessione videantur explicandae: nam superstitio perniciose malitiam habet longo alio modo injuriosam Deo, et a ratione exorbitantem, quam superstitio, quae tantum est superflui cultus. Et inter perniciosas longe aliud peccatum videtur circumcidere puerum more Judaico, vel sine ordine sacro fingere sacrum, vel cum ordine sacro ab Ecclesia praecisum, vel suspensum, ministrare. Item in alio genere superflui cultus longe gravior deformitas etiam in sua specie videtur esse in cultu per actum tur-

pem, et bonitati Dei contrarium, quam in cultu excedente tantum in cæremonia impertinente. Et in materia sacramentorum alia superstitio est, quæ substantiam sacramentorum immutat et evertit; alia, quæ solum in accidentalibus ritibus superflua est. In quibus omnibus possemus etiam speculative varias rationes malitiarum considerare; sed, quia id magis contentiosum est, minusque utile, constanter statuendum videtur, hanc variationem malitiarum tantam esse, ut necessarium sit in confessione modum superstitionis aperire; sive id sit, quia nonnullæ ex his supponunt hæresim in mente, quam oportet explicare, aliæ vero illam non supponant; sive quia in alio genere peccati includunt malitiam specie diversam, ut in genere mendacii perniciosi, vel alterius turpitudinis, vel specialis sacrilegii, et injuriæ rerum sacrarum; sive quia non possunt aliter a confessore curari, imo nec secundum suam necessariam gravitatem intelligi, nisi secundum suum modum peculiarem explicentur: sive quia in genere moralis malitiæ formaliter differunt, quod profecto satis probabile apparet ex omnibus, quæ diximus.

CAPUT III.

DE IDOLOLATRIA, QUID SIT, ET QUOD OBJECTUM HABEAT.

1. *Idololatria aliquando metaphorice accipitur pro variis rebus.*—Vox *Idololatria* interdum accipitur metaphorice, ut patet ex Paulo, ad Ephes. 5, ubi avaritiam vocat *idolorum servitutem*; nam avarus totum suum affectum in pecuniis habet, et ideo videtur pecunias tanquam Deos colere. Sic enim idem Paulus, ad Philippens. 3, de hominibus ventri deditis dixit: *Quorum Deus venter est*; et eadem fere ratione omnis, qui mortaliter peccat, potest per metaphoram idololatra vocari, quia creaturam, propter quam peccat, pro Deo habere censetur, quatenus illam super omnia amat. Atque ita Hieronymus, Amos 2, tractans illa verba: *Super tribus sceleribus Judæ, etc.*, ait, *unumquemque peccatorem christianum adorare vitia sua, eumque incipere habere Deum, a quo victus est, dicente Petro: A quo quis superatus, ejus et servus est.* Et Isai. 44, circa illa verba: *Hæc dicit Dominus, etc.*, similiter inquit hæreticos esse idololatrias, utique per metaphoram: *Qui simulacra dogmatum suorum atque mendacii, artificii corde componunt, et*

venerantur ea quæ sciunt a se simulata. Quibus similia habet Augustinus lib. de Vera relig., cap. 48. Sed idololatria hoc modo sumpta non significat aliquod speciale vitium religioni oppositum, sed, ut dixi, universis peccatis mortalibus attribui potest, et præsertim aliquibus, in quibus major inordinatio affectus erga creaturam cognoscitur, et ideo hæc significatio præsentis instituti non servit. Quamvis necessarium fuerit adnotare illam, tum ne vitia confundantur, tum ut Scripturæ intelligantur, tum denique quia ex metaphorica significatione intelligi potest, esse aliam propriam, a qua translatio facta est.

2. *Quid proprie sit idololatria.*—*Solum imaginem rei fictæ vocari idolum qui dicant.*—*Contrarium est verum.*—Idololatria ergo proprie dicta idem significat, quod voces simpliciter, ex quibus illa componitur, præ se ferunt, nimirum idolorum latrariam, unde explicando quid in præsentis sit idolum, et quid latraria, explicatum relinquatur quid sit idololatria, et quomodo committatur. Idolum ergo, juxta primariam significationem, statuum vel imaginem significat, ut ex Sap. 13 colligitur, ubi late describitur idoli fabricatio per artem sculptendi et pingendi, et de idolo concluditur: *Imago enim est, et opus est illi adjutorio*; et cap. 14: *Per manus (dicitur) quod fit idolum, maledictum est et ipsum, et qui facit illud*; et infra: *Acerbo enim luctu dolens, pater cito sibi rapti filii fecit imaginem*; et infra: *Imaginem Regis, quem honorare volebant, fecerunt.* Idolum ergo, juxta primævam significationem, imaginem significat; non tamen quælibet imago idolum dici potest, ut mox dicemus. Dicunt tamen aliqui, tunc solum imaginem idolum posse appellari, quando rem non subsistentem nec possibilem significat, sed fictam, ut chimæram, vel quid simile. Ita sentit Origenes, hom. 8 in Exod., sic exponens quod Paulus ait 1 ad Cor. 8: *Scimus quia nihil idolum est in mundo.* Quod sequitur Theod., q. 38 in Exod.; et OEcum., in 1 ad Cor., et multi alii; verumtamen, licet verum sit multa talia fuisse idola Gentium, ut sumi potest ex Athan., Orat. contra idola, nihilominus negari non potest quin idolum potnerit etiam esse imago alicujus rei veræ, et aliquando subsistentis, quod ex citatis locis Sapient. aperte colligitur. Nam in eis dicitur idololatriam cœpisse, fabricando et depingendo imagines hominum, vel aliorum animalium, quæ res veræ ac subsistentes sunt. Et Cyprianus, lib. de Idololatriæ vanitate, late ostendit, Deos Gentium majiori

ex parte fuisse homines; et Augustinus, 1. 8 de Civ., cap. 26. Unde 1. 20 contra Faustum, cap. 5, late probat idola et Deos Gentium, alias res veras esse, seu corpora vera, ad salutem autem nihil esse, neque etiam ad cultum divinum promerendum.

3. *Idolum esse imaginem destinatam ad indebitum cultum alicui tribuendum.*—Quapropter alii existimant rationem idoli non compleri per hoc, quod sit imago rei falsæ vel fictæ, sed per hoc quod sit imago ad indebitum cultum alicui tribuendum destinata. Nam etiam imago chimære vel rei fictæ, si non ad cultum, sed ad delectationem, aut memoriam, vel exercitium artis fabricetur, vocari non potest idolum. Atque ita Sapient., dict. cap. 13, describens constitutionem idoli, præter sculpturam et picturam adjungit: *Et fecit ei dignam habitationem, etc.* Et cap. 14, cum dixisset, patrem rapti filii fecisse imaginem, subdit: *Et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit, et constituit inter servos suos sacra et sacrificia*; et infra vocat idola *figmenta*, quæ iniqua consuetudine, aut lege, ex deceptione aut inordinato affectu colebantur: *Incommunicabile* (inquit) *nomen lignis, et lapidibus tribuerunt.* Sentit ergo idolum vocari effigiem ad cultum indebitum institutam. Dico autem *indebitum cultum*, quia si imago sit alicujus rei veræ et dignæ, secundum rectam rationem, aliquo vero honore et cultu, et solum erigatur talis imago ad rem illam debito honore colendam, non potest illa imago idolum appellari. Et hæc ratione septima Synodus, act. 7, definit imagines Christianorum, et prout ecclesia catholica eas recipit et approbat, idola dici non posse, ut late tractavi in 1 tom. de Incarnat., disputat. 54, sect. 7. Et hoc sensisse videtur Tertullianus, lib. de Idol., cap. 4, dicens imagines earum rerum, quas colit humanus error, idola appellari.

4. *Origenis doctrina commode explicatur.*—Et Isidor., lib. 8 Etym., dixit, *idolum esse simulacrum, quod humana effigie factum et consecratum est.* Quæ descriptio quoad priorem partem nimium restricta est; non est enim de ratione idoli ut sit ad humanam effigiem expresse enim dicitur in dicto cap. 13 Sap.: *Et assimilat illud imagini hominis, aut alicui ex animalibus illud comparat.* Et ex cap. 32 Exod., constat Hebræos, imitantes Ægyptios, idolum fecisse in vituli effigie; latiusque explicavit Paulus ad Roman. 1, dicens: *Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in si-*

multitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum. Imo etiam potest figurari idolum, quod non sit alicujus rei veræ, vel speciei effigies, sed fictæ, ut diximus. Quoad posteriorem vero partem, videtur illa descriptio diminuta, quia, ut humana imago sit idolum, non satis est quod sit consecrata, id est, ad cultum dicata; debet ergo restringi ad consecrationem indebitam, seu excedentem humanæ naturæ capacitatem. Et ideo optime Augustinus, lib. 7 Quæst. in libr. Jud., idolum declarat, id est, *Cujusdam Dei falsi simulacrum*, et in hoc sensu accommodari potest Origenis sententia. Nam licet idolum possit esse imago veri hominis, si tamen destinetur ad colendum illum hominem ut Deum, jam erit imago falsi Dei, et sub ea ratione erit imago rei non existentis. Imo fortassis eadem vel proportionali ratione, si quis iniquum hominem, et in peccatis mortuum sibi depingeret ad cultum, quamvis non ut Deum, sed ut sanctum hominem illum colere vellet, talis imago rationem idoli participaret, ut sensit Sander., lib. 4 de Imaginibus; quia, licet talis imago repræsenteret verum hominem, simul referret falsum Sanctum. Et in hoc sensu recte dicitur, idolum involvere falsitatem in sua repræsentatione, ac subinde imaginem falsam. Sic enim Scriptura de idolis loquitur, ut notavit Bellarm., lib. 2 de Imaginib., c. 5. Et propterea fortasse Zach., 11, de iniquo pastore qui officium pastoris non exerceat, dicitur: *O Pastor et idolum*, quia non est verus pastor, sed fictus, et nomine potius quam re, sicut idolum vocatur Deus, cum non sit; vel certe, ut ibi ait Hieronymus, sceleratus pastor vocatur idolum, dum se appellat Deum, et vult ab hominibus adorari. Et ita etiam potest intelligi Paulus, 1 Cor. 10, cum dicit idolum nihil esse, scilicet in ratione, qua Deum, vel personam summo honore dignam repræsenterat. Unde post illa verba: *Scimus quia nihil est idolum in mundo*, subjungit: *Et quod nullus est Deus, nisi unus.* Et ita etiam dicuntur idola non esse, Esth. 14, ut exposuit Hieronymus, Osee 7.

5. *Quævis creatura quæ tanquam Deus colitur, dicitur idolum.*—Ex hac vero primæva significatione, extensum est nomen idoli ad significandam quamcumque creaturam, quæ tanquam Deus colitur, seu colenda proponitur supremo cultu, vero Deo debito, etiamsi talis res non sit imago, neque ut imago alterius falsi Dei adoretur, sed ut ipsemet falsus Deus, nam in hac significatione videtur profecto su-